FIATAL MŰSZAKIAK TUDOMÁNYOS ÜLÉSSZAKA XVIII.

Kolozsvár, 2013. március 21–22.

BOROSBOCSÁRD JELLEGZETES BOROSPINCÉINEK VIZSGÁLATA

TALPAS János

Abstract

Due to the regression of viticulture, for their proper maintenance, new uses for the wine cellars are required. The paper briefly presents wine-cellar types, followed by the analysis of special vaulted wine-cellars from Bucerda Vinoasă. The article is a contribution to the cultural and economic support of the wine-cellars from the Erdélyi-hegyalja region.

Keywords:

Bucerda Vinoasă, wine-cellar, barrel-vault, cellar-ventilating

Összefoglalás

A szőlőtermesztés visszaesésével a borospincék fenntarthatósága érdekében új felhasználási lehetőségeket szükséges keresni. Jelen tanulmány röviden vázolja a borospincék típusait, majd a borosbocsárdi jellegzetes boltozott borospincéket vizsgálja. A tanulmány hozzájárulni kíván az Erdélyi-hegyaljai borospincék kulturális és gazdasági fenntarthatóságához.

Kulcsszavak:

Borosbocsárd, borospince, dongaboltozat, pinceboltozat, pinceszellőző.

1. Bevezetés

A borospincék az idő folyamán sok változáson mentek át, idomulva a helyi építészeti és funkcionális követelményekhez, szokásokhoz. A borospincék három alaptípusát különböztetjük meg [1]. Vízszintes (1), lefelé terjeszkedő (2) és felszíni vagy felszín közeli boltozott (3) borospince. Az első két változattal leginkább az Érmelléken és a Szilágyságban találkozunk. A tanulmány a felszín közeli boltozott változatú, lakóépülettel fedett borospincékkel foglalkozik. A borospince összeolvasztása a lakóépülettel egy különlegesebb építészeti megoldást eredményezhet. Ugyanakkor célszerű további paramétereket is elemezni borospincék felmérésénél: az épületek anyagát, formáját, hőmérsékletét, szellőztetését és nedvességtartalmát [1]. A tanulmány a borosbocsárdi jellegzetes borospincéket kívánja a fent említett módon vizsgálni.

2. Borosbocsárd (Bucerda Vinoasă, Buchard)

Erdélyi-hegyalja a Kárpát-medence egyik hagyományos borvidéke. Két részre osztódik Erdélyi-hegyalja alsó és Erdélyi-hegyalja felső vidékre [5]. Borosbocsárd Árpád-kori település, az Erdélyi-

hegyalja alsó borvidék része. Szőlőtermesztéssel és borkészítéssel már a XII. századtól foglalkoztak ezen a vidéken.

A település első említése Buchard néven történik (IX. Gergely pápa IV. Bélához intézet levelében). II. András magyar király a XII. században szász lakosságot telepít a vidékre [5]. A telepések szőlőtermesztéssel is foglalkoztak, létrehozva az első borospincéket a településen.

A továbbiakban Borosbocsárd két jellegzetes pincéjét mutatjuk be.

3. Felső parókia borospincéje

A település legnagyobb borospincéje a felső parókia épülete alatt található. Alapterülete $167,5 \text{ m}^2$, oldalsó bejáratral (1. ábra) rendelkezik. Boltozatát égetett téglából, tartófalait pedig homokkőből rakták (2. ábra).

1. ábra. A felső parókia borospincéjének alaprajza

2. ábra. A felső ortodox parókia borospincéjének falazata és boltozata

A falazat kötőanyaga homok és mész keveréke. A bejárat boltív kialakításához két sor téglát használtak (3. ábra). A terhelés a tartófalakra hárult (4. ábra).

3. ábra. Bejárati boltív

4. ábra. Bejárati boltív, erőhatásai és méretei

Az oldalsó falak homokkőből készültek, ezek a falak a ház alapjául is szolgáltak és tartják a kialakított boltívet is. A homokkő növeli a fal szilárdságát. A dongaboltozat szegmensíves (5. ábra).

5. ábra. A szegmensíves pinceboltozat, méretei

6. ábra. A borospince téglalépcsői

A bejárati lépcső égetett téglából készült, a legutóbbi felújítás alkalmával a téglákat kicserélték. Ez jól illusztrálja a téglafal és téglalépcső közötti szinkülönbség is (6. ábra). A bejárati ajtó, valamint a belső rács újonnan készült, nincs kultúrtörténeti jelentőségük (4. és 6. ábra). A borospince hőmérséklete 8–15 °C, mely a kinti hőmérséklet függvényében változik. Szellőztetése az ajtón keresztül történik, a helyiség nincs ellátva külön kiépített szellőztető rendszerrel.

A nedvességtartalom az átalakított Darcy-törvény segítségével határozható meg [6].

$$Q = k \cdot \frac{h}{d} \cdot A \cdot t, \quad (1)$$

ahol

Q – az áteresztett vízmennyiség, m^3 ,

A – a próbatest keresztmetszeti területe, m^2 ,

t – a szivárgás időtartama, s,

h – a nyomást előidéző vízoszlop magassága, m,

d – a szivárgási hossz (a próbatest vastagsága) m,

$i = \frac{h}{d}$ – hidraulikus gradiens,

$k = \frac{Q}{i \cdot A \cdot t}$ – az áteresztési együttható, m/s.

Mivel a pince csak a padlón és az oldalsó falakon keresztül kaphat nedvességet, az áteresztett vízmennyiség minimális, a nyomást előidéző vízoszlop magassága (h) a nulla felé tart, így az áteresztett vízmennyiség is minimális. A borospincéről készített fényképek is ezt igazolják.

4. Az alsó parókiái borospince

A borospince itt is a lakóépület alatt helyezkedik el. Az alsó parókiái borospince nemcsak méretében különbözik az első pincétől, hanem a helyiségek elhelyezése szempontjából is. Ez a felépítés jellemző a településen levő más borospincékre is. A borospince belső terének mérete $19,25 \text{ m}^2$. A bejárás egy oldalsó előtérből indul és a nagyobbik pincehelyiség ennek oldalához csatlakozik. A két helyiséget ajtó választja el egymástól (7. ábra).

7. ábra. Az alsó parókiái borospince alaprajza

A borospince dongaboltozatú, félkörös boltozattal. A boltozat egyenesen a padlószintre támaszkodik (8. ábra). A falazat vegyes, égetet téglából és homokkőből épült (9. ábra).

8. ábra. A borospince félkörös boltozata, méretei

9. ábra. Az alsó parókiai borospince belseje

A falazat kötőanyaga homok és mész keveréke. A lépcső anyaga keményfa, mely egyenlőtlenül van megmunkálva, a kopása minimális (**10. ábra**). Az ajtó kerete is ugyanabból a keményfából készült, akárcsak a lépcső. Az ajtók padlódeszkából készültek, kovácsolt acéllemez vasalással (**11. ábra**).

10. ábra. A pince bejárata

11. ábra. Az ajtó vasalása

A nedvességtartalom ebben a pincében is minimális. A borospince szellőztetését az ajtó feletti 15 cm x 15 cm-es nyílás biztosítja (**10. ábra**). Ezt a megoldást használták a település minden borospincéjénél.

5. Következtetések

A borosbocsárdi borospincék jellegzetessége, hogy a lakóházak alatt helyezkednek el. Építőanyagként égetett téglát és homokkövet, kötőanyagnak homokot és meszet használtak. Az ajtók keretei kézi szerszámmal megmunkált keményfagerendákból készültek. Az ajtó feletti nyílást használták a borospince szellőztetéséhez. Erdélyi-hegyalja jellegzetes borospincéit építészeti szempontból a

borosbocsárdi pincetípus képviseli. Ettől eltérő borospincével csak egy helyen, Celnán találkoztunk, ahol Teleki György borospincéje nem az épület alatt, hanem a dombba vájva volt kialakítva.

A borospincék kulturális és gazdasági fenntarthatósága érdekében a tárgyalt típus esetében (felszínközeli boltozott borospince) sajátos (turisztikai) területfejlesztési terv kidolgozása szükséges.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány az Erdélyi Múzeum-Egyesület keretében a *Megmaradt borpincék felépítése és lehetséges hasznosítása Erdélyben* című 828.4.1–6/1093/BGA 2012-es kutatási projekt támogatásával készült.

Irodalom

- [1] Janky Ferenc – Kérey Csilla: *Borospincék*. CSER Kiadó, Budapest, 2011.
- [2] Jancis Robinson: *Winecourse*. BBC Worldwine Ltd., London, 2003.
- [3] Paládi Kovács Attila: *Magyar Néprajz. Gazdálkodás*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2001.
- [4] Krizsán Imola – Szabó Bálint – Takács Enikő: *Többnemzetiségű régiók népi építésze*. Utilitas Könyvkiadó, Kolozsvár, 2009.
- [5] Csávossy György: *Jó boroknak szép hazája, Erdély*. Mezőgazda Kiadó, Budapest, 2002.
- [6] Balázs L. György: *Építőanyagok. I. Az építész és az építőmérnök-képzés szerkezeti és tartalmi fejlesztése*. 2004.

Talpas János egyetemi tanársegéd

Kolozsvár, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Földrajz Kar

Telefon: +40-74-565-6023

E-mail: talpasjanos@gmail.com